

Inhoud

Inleiding 7

Vertaling 21

Aantekeningen 103

Over tekst en vertaling 105

Over de Griekse dichters 109

Opgenomen werken 113

Over de samenstellers 117

Inleiding

door Floris Overduin

7

‘Niets is zoeter dan Eros’. Onder deze titel presenteerde vertaalster Mieke de Vos in 2003 de vijftientig mooiste liefdesgedichten van Griekse en Romeinse dichters. Dat daarmee niet alles over de liefde gezegd was mag blijken uit de huidige bloemlezing. Deze bundel biedt plaats aan dichters en dichtersessen die stuk voor stuk beoefenaars waren van Griekse liefdespoëzie. De poëzie in deze bloemlezing wordt daarbij, getuige de ondertitel, met name gesitueerd op het land en is gekleurd met talloze natuurbeschrijvingen.

De bundel vertoont ook een andere samenhang. Nog steeds staat de liefde centraal, maar dan door de ogen van een groep dichters die in eerste instantie samenhangt door de periode waarin ze leefde. Deze periode, doorgaans aangeduid als die van het Hellenisme, omvat grofweg de eeuwen vanaf de dood van Alexander de Grote (323 v.Chr.) tot de tijd waarin de Grieken in de eerste eeuw v.Chr. definitief deel uit gaan maken van het Romeinse Rijk. Omdat hier echter nauwelijks een duidelijke breuk voelbaar is, beschouwen velen ook de literatuur uit de eerste eeuw n.Chr. als hellenistisch, totdat de volgende duidelijk herkenbare periode, die van de Tweede Sofistiek, zich in de tweede eeuw n.Chr. aandient.

Het hellenistische tijdvak is een periode die lange tijd geen goede pers heeft gekregen. Hiervoor zijn verschillende redenen te noemen. Het negatieve oordeel over de hellenistische literatuur heeft lang samengehangen met de periodisering van de Griekse literatuur. Na de vroegste periode (vanaf de achtste eeuw v.Chr.), waarin de wat naïeve charme van de grote Homerus als hoogtepunt gold en waarin de lyrische dichters het poëtisch bewustzijn ontdekten, brak in de vijfde eeuw de glorie van Athene aan. Deze 'klassieke periode' kon een kleine twee eeuwen bogen op de talenten van de Griekse tragediedichters, de vernieuwende filosofische dialogen van Plato, van meesterverteller Herodotus en zijn navolgers, en van de geraffineerde redevoeringen van de Attische redenaars. Na dit hoogtepunt, waaraan met de opkomst van het rijk van Alexander een eind was gekomen, moest het wel bergafwaarts gaan. Nabloei, decadentie en gebrek aan creativiteit of originaliteit waren veelgehoorde klachten onder de strenge critici die voor een groot deel van de twintigste eeuw bepaalden wat goed was en wat niet. Daarmee viel de hellenistische poëzie een beetje tussen wal en schip, in het gat tussen het 'einde' van de Griekse literatuur en het begin van de Romeinse.

Dat critici zo'n moeite hadden met het waarderen van de hellenistische poëzie lag natuurlijk niet alleen aan deze letterkundig-historische situatie. In de derde eeuw v.Chr. begon een aantal toonaangevende dichters een soort poëzie te bedrijven dat op het eerste gezicht nogal buitenissig overkwam. Veel werk werd gekenmerkt door grote geleerdheid. Technische be-

schrijvingen, sterke nadruk op de cultuurhistorische context, en een buitengewoon minutieuze omgang met eerdere poëzie raakten bij critici de verkeerde snaar. De pedante toon en het vaak ingewikkelde taalgebruik leken vooral bedoeld voor de dichters zelf. Zij hadden zich uit het normale leven teruggetrokken in de spreekwoordelijke ivoren toren, om nog slechts aan de elite hun ‘boekige’ verzen te etaleren. Deze focus op boeken, als objecten, als bronnen van kennis, en als symbool van de leescultuur die zich inmiddels aan het ontwikkelen was, kan nauwelijks sterker verbeeld worden dan door de beroemde Bibliotheek van Alexandrië en de connectie hiervan met het Museum.

Hoe onjuist dit oordeel was, is men pas de laatste decennia gaan inzien. Met die aan onleesbaarheid grenzende geleerdheid blijkt het allemaal wel mee te vallen en ook stonden deze dichters misschien toch dicht bij de werkelijkheid dan men vaak dacht. Naast de geleerde werken van dichters als Callimachus, Apollonius, Aratus en Lycofron, blijken er vele te zijn die nauwelijks in dit beeld passen. Gedichten die sprankelen van levenslust, zonder het stof van de bibliotheek te dragen. Gedichten waarin nu eindelijk eens gewoon de liefde tussen mannen en vrouwen, jongens en meisjes, of mannen en jongens – over vrouwen en meisjes lezen we niet vaak – centraal staat. Waarin beeldende taal spreekt, zonder dat je Homerus uit je hoofd hoeft te kennen.

Deze poëzie ademt niet de benauwde atmosfeer van de imaginaire ivoren toren, maar speelt zich grotendeels buiten af, in de natuur. Deze trend, dichten over

het plezierige vertoeven buiten de stad, wordt vaak toegeschreven aan de dichter Theocritus van Syracuse. Zijn gedichten (*Idyllen*, letterlijk ‘vormpjes’) worden bevolkt door herders, waardoor zijn werk onlosmakelijk verbonden is geraakt met de uitvinding van het ‘pastorale’ genre waarmee Vergilius drie eeuwen later in Rome goede sier zou gaan maken. Deze karakterisering is niet helemaal juist. Theocritus is niet de eerste dichter die de natuur centraal stelt, veel van zijn gedichten zijn helemaal niet ‘bucolisch’ (zoals de herderspoëzie zou gaan heten), en de meeste *Idyllen* zijn daarmee ook niet helemaal ‘idyllisch’ in de betekenis die dit woord later zou krijgen. De *Idyllen* die in deze bloemlezing zijn opgenomen, zijn overigens geen van alle van het strikt bucolische type. Ook de epigrammen die overgeleverd zijn op naam van Theocritus behoren maar ten dele tot ‘zijn’ bucolica. Dat het geromantiseerde platteland een belangrijke rol gaat spelen is evenwel onmiskenbaar, zowel bij Theocritus als bij de beide andere dichters die overgeleverd zijn als het bucolische trio, Moschus en Bion. Hoewel zeker niet alle gedichten even dicht bij de herderstraditie staan, is de natuur wel een verbindend element in hun – deels beperkte en fragmentarische – overlevering.

Die natuur kenmerkt zich allereerst door de afwezigheid van de stad. Het zou te ver voeren om te spreken van grootscheepse urbanisatie in de hellenistische tijd, maar niettemin heeft men vaak in deze gedichten een ‘proto-romantische’ terug-naar-de-natuur tendens gezien. De behoefte om de drukte van de stad, fraai beschreven in de vijftiende *Idylle* van

Alles is Eros

Bion

Eros als muze

23

De muzen zijn niet bang
voor Eros' wilde kracht,
hun hart heeft hem lief,
zij volgen hem op de voet.

Als ergens iemand zingt
en zijn ziel is zonder liefde,
dan vluchten zij voor hem
en ze willen hem niets leren.

Maar wie opgejaagd
door Eros een lied maakt,
voor hem haasten ze zich
en komen ze tevoorschijn.

Zelf kan ik getuigen van
de waarheid van dit verhaal:
want wil ik dichten over
zomaar een mens of een godheid,

dan wankelt mijn tong, ik kan
niet zingen zoals daarvoor,
maar als ik een lied maak
over Eros en de mooie Licidas,
dan stroomt mijn stem vol
vreugde over mijn lippen.

Aan de avondster

24

Avondster, gouden licht van de godin
die geboren is uit schuim,
avondster, mijn liefste ster,
sieraad van de donkere nacht,
zoveel zwakker dan de maan,
je straalt toch sterker dan de sterren.

Ik groet je, mijn vriend,
wanneer ik naar mijn herdersknaap ga
ben jij het die mijn weg verlicht,
niet de maan, want zij is nieuw,
vanavond gaat zij veel te vroeg onder.

Ik ben geen dief,
berooft geen reizigers
die verder moeten lopen in de nacht,
ik ben een minnaar.
Mooi is het om minnaars bij te staan.

Callimachus

42

Half levend, half dood

Mijn ene helft haalt nog adem,
hoe het de andere helft vergaat,
ik weet het niet,
wie hem meenam evenmin.

Eros of Hades, hij is helemaal weg.
Is hij weer weg van een jongen?
Hoe vaak heb ik het gezegd:
Jongens, ga deze gast uit de weg.

Ga op zoek naar Theotimus,
hij is hard als steen, hartstochtelijk
als een minnaar en ik weet het:
hij hangt hier ergens rond.

Een afgewezen minnaar

Ik weet dat ik met lege handen kom,
Menippus, maar bij de gratiën,
zeg niet dat ik alleen maar mag dromen.

Nooit sprak je zoete woordjes, maar dit is bitter
om te horen. Nee liefje, niets aan jou
is het waard om waarachtig te beminnen.

Theocritus

56

Daphnis

Heerlijk ligt je vermoeide lijf
te rusten op de bladeren,
Daphnis, je vangnetten
staan klaar op de berg.

Maar jij bent het prooidier
van Pan en van de god Priapus,
die gele klimopraken
bindt om zijn mooie hoofd.

Samen dringen ze binnen
in jouw grot. Dus sla op de vlucht,
vlucht uit die diepte,
waarin de slaap je dompelt.

Samenspel

Bij de nimf vraag ik jou:
speel iets zoets voor mij
op je dubbelfluit en
ik volg de melodie,

tokkelend op de snaren.
Daphnis, de koeherder,
valt in met een lied
op de rietfluit van herders.

Verscholen achter de takken
van de eik bij zijn grot
verstoren we de slaap van
Pan met de bokkenpoten.

Leonidas van Tarente

De weefster

83

In de avond en de ochtend vocht Platthis,
oude vrouw, vele malen
tegen de slaap, in haar eeuwige gevecht
om armoe te overwinnen.

Als een meisje zong zij tot haar spinstok
en voor haar vriendin de spoel,
vlak voor haar deur stond de grauwe
ouderdom, maar zij stond

voor haar weefgetouw tot het grauwen
van de vroege morgen, en sierlijk
bewoog zij met de gratiën, als zij de spoel
haalde door Athene's werk.

Gerimpelde hand op gerimpelde knie:
vol bezieling kaarde en spon zij
haar draden tot zij voldoende had
om verder te gaan met weven.

Tachtig jaar was zij, toen zij uitkeek
over het water van de Acheron.
Platthis was een mooie vrouw, en mooi
was alles wat zij spon en weefde.

Monobiblos

118

Monobiblos ('enkel boek', of 'boek over één thema') is een reeks uitgaven van uitgeverij Damon, met Griekse en Romeinse poëzie. Elk deel vormt een bundel zoals die ook in de oudheid is uitgebracht of biedt een afgeronde eenheid uit een groter werk. Op deze manier krijgen lezers van nu een nieuwe toegang tot antieke gedichten.

- 1: Martialis, *De waanzin van Rome*, epigrammen boek 1
- 2: *Alles is Eros*, Hellenistische poëzie over liefde en leven en het idyllisch landschap